

Női ÁVH-s koncepciós perek

Az „ávós” nők jelenléte a kommunista igazságszolgáltatásban

Lakatos Dorina

ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Köztudott, hogy a kommunista rendszerben a tettesekből egyik napról a másikra válhatott áldozat, a koncepciós perek sem a párt, sem az államvédelem embereit nem kímélték. Így került a vádlottak padjára Rajk László és több társa, vagy akár Szűcs Ernő, aki nem jutott el a tárgyalóteremig sem halála előtt. 1953 januárjában magát Péter Gábort is utolérte a végzet több mint 110 ember társaságában, akiket belekeverték ügyébe. Utóbbi esetben az ÁVH felső vezetéséből kiemelt személyek száma magasra rúgott, a vezetővel egyidőben tartóztatták le Bálint István orvos ezredest és Csapó Andort, az épületekért felelős gazdasági részlegvezetőt. Sokan közülük 1945 óta szolgáltak az állambiztonságnál (Müller 2017: 193–194).

Jelen esetben olyan személyek pereinek bemutatására teszek kísérletet, akik nőként „segítették” a szervezet tevékenységét, ám számukra is elérkezett a leszámolás pillanata, a Rajk- és a Péter-ügy során végzett tisztogatóhullámokban maguk is a cellarácsok másik oldalára kerültek. Női mivoltukból adódóan pereik vizsgálata választ adhat arra a kérdésre, vajon a „szocialista emancipációból” adódóan jelentett-e különbözőséget meghurcolásuk férfitársaikétól, voltak-e ennek sajátosságai, vagy nemektől függetlenül végezte „feladatát” az államvédelem.

Hasonlóan a nyilasmozgalomhoz, a kommunista államvédelemben tevékenykedő nők szerepe, sorsa nagyrészt feltáratlan maradt, így ezen nők láthatatlanná váltak a történelem számára. Ennek oka abban keresendő, hogy a különböző politikai intézmények gyakran láthatatlanná teszik a bennük dolgozó nőket (Pető 2019: 35). Így történt ez az államvédelem esetében is: a felsővezetést megvizsgálva nem találunk nőket. Sokkal inkább Péter Gábor, Szűcs Ernő, Piros László, Janikovszky Béla, Farkas Vladimir nevei tornyosulnak elénk az Államvédelmi Hatóságot emlegetve. Amennyiben tehát a vizsgálódás központja nem maga a nő, tevékenységük nem feltétlenül éri el a „fontos” jelzőt (Pető 2019: 36), ugyanis nehezebben juthatnak el magasabb pozíciókba.¹

---

¹ Nem volt azonban lehetetlen a nők felfelé menetelése: Wágner Anna 1948-ban került az államvédelemhez, a Tájékoztatási Osztály vezetője volt, később a

A jelenleg vizsgált koncepciók perék kutatása közben ugyanakkor célszerű figyelembe venni azt a szempontot, hogy az ÁVH-nak dolgozó nőkről van szó. Tevékenységüket így érdemes összevetni a váddal, s feltenni azt a kérdést, vajon egy gépíró nő hogyan tudott kimenteni az internálótáborokból a rendszer szemüvegén keresztül nézve nem rendszerhű személyeket, vagy azt, hogy Simon Jolán esetében, aki Rákosi Mátyás titkárnője volt, a döntő saját maga és munkássága volt-e, vagy pedig férje, Péter Gábor személye.

Koncepciók perék

1949-re lezajlott Magyarország moszkvai mintára történő átalakítása, kezdetét vette a pártállami diktatúra időszaka. A diktatúrának nem csupán fenntartásában, de már kialakításában is szerepet játszott a terror eszköze, hiszen az átmeneti évek választásai világosan megmutatták: a társadalom a demokratikus szabadságjogokon alapuló rendszer mellett állt, s nem a kommunizmus alternatíváját szeretné. A kommunista párt kezébe kerülő Belügyminisztérium – így vele együtt a politikai rendőrség – és az ország területét megszállva tartó Vörös Hadsereg már 1945-től „dolgozott” a szovjetizálás folyamatán, melynek már ekkor részét képezték a koncepciók eljárások.

1946 decemberében az állambiztonsági szervek egy illegális szervezkedés nyomaira akadtak, ebből született meg a Magyar Közösség peréként ismert „köztársaság-ellenes összeesküvés”, amely gyakorlatilag az első nagy koncepciók perként sorsdöntő esemény volt a magyar történelem alakulásának szempontjából. 229 vádlott részvételével hét per zajlott le, ezek következményeként kényszerítették emigrációba Nagy Ferenc miniszterelnököt, s hurcolták el törvénytelen módon 1947 februárjában a kisgazdapárt főtitkárát, Kovács Bélát. (Szekér 2009: 2) A koncepciók eljárásokkal tarkított igazságszolgáltatás a későbbiekben is a rendszer jellemzője volt, hiszen fennállt a diktatúrára jellemző alapvető probléma, a legitimitás hiánya, valamint a tény, hogy a lakosság nagy hányada nem lett „rendszerkompatibilis.” Így büntetőjogi eszközök segítségével próbáltak leszámolni a vélt vagy valós ellenségekkel: eltávolították a politikai ellenfeleket, de letartóztattak olyanokat is, akik nem politizáltak, nem fordultak szembe a hatalommal. Egy cél volt, a megfélemlítés, hogy senki ne érezze azt, hogy biztonságban van. Ennek érdekében – illetve ezt bizonyítandó – a rendszer hűségeseit is bebörtönözték, akár ki is végezték. (Horváth 2015: 27)

Személyzeti Főosztályra helyezték, amelynek 1953-tól alosztályvezetését látta el. 1950 szeptemberében pedig alezredesi ranggal tüntették ki. (11)

A kutatás kerete, forrásbázis

Az előadás alapját a táblázatban felsorolt négy nő koncepció peranyagai adták, vizsgálatuk pedig egy mellékszála annak a kérdésnek, hogy hogyan kapcsolódtak a nők a Rákosi-korszak államvédelmi szervezetéhez. Baxant Olgát és Sally Juditot a Rajk-per, Simon Jolánt és Hajdu Erzsébetet pedig a Péter-per során tartóztatták le és zárták börtönbe. Mind a négy személyt az a rendszer vetette börtönbe, amelyet kiszolgáltak. Kiválasztásukat részben terjedelmi okok indokolják, valamint esetükön keresztül kirajzolódnak azok a tendenciák, amelyek a koncepció pereket jellemezték, bizonyos sajátosságok – vagy azok hiánya – amelyek a nők esetében álltak fenn.

		Letartóztatás	Felülvizsgálat
Rajk – per	Baxant Olga	1950	1954
	Sally Judit	1949. július 17.	1955
Péter – per	Péter Gáborné (Simon Jolán)	1953. január 3.	1956
	Pataki Ferencné (Hajdu Erzsébet)	1953	-

1. A vizsgált nők letartóztatási és felülvizsgálati dátumokkal (saját szerkesztés)

A tipikus perék

A jelen tanulmányban vizsgált pereket három csoportra osztottam az alapján, mi volt letartóztatásuk vélt vagy valós indoka, mi alapján lehet tipizálni őket. Az indok kiemelendő, hiszen láthatóan a „jól bevált” magyarázatokat adta a bíróság az ítélelhozatal során. A Péter Gábor személyéhez köthető két hölgy a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett bűntettek, míg a Rajk-ügy során letartóztatott Sally Judit a demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel, Baxant Olga pedig a Jugoszláviának végzett kémkedés vádjával állt bíróság elé, majd került börtönbe. A továbbiakban azt mutatom be, hogy milyen, a nők szempontjából tipikusnak mondható jellemzői voltak a pereknek, illetve miben nem volt különbség női mivoltukat illetően.

Feleségek és szeretők

1953. január 3-án Rákosi Mátyás magához hívatta az államvédelem rettegett vezetőjét, Péter Gábort, akinek még azon a napon csattant a kezén a bilincs. Vele egyszerre tartóztatták le feleségét, Simon

Jolánt is, aki ily módon osztozott férje sorsában: tizenhatodik rendű vádlottként vonult a tárgyalóterembe 1953. december 24-én. (Müller 2017: 208) Simon Jolán minden szempontból a vezető réteg közelében állt, nem csupán az államvédelmi vezér felesége volt, de Rákosi Mátyás titkárságát is vezette. Már a háború előtt kapcsolatban állt a munkásmozgalommal, 1929-től a Kommunisták Magyarországi Pártjának is tagja volt, majd a háborút követően helyezkedett el a pártközpontban. (1) Állásából adódóan bizalmas párt-, és államtitkokat képező kérdésekről tudott, feltehetően ez vezetett ahhoz a tényhez, hogy férjével együtt ő is a bukott államvédelmisek sorába kényszerült.

Fontos megjegyezni, hogy az élettársak, házastársak hasonló meghurcolása nem volt egyedi eset, Csapó Andor és Bálint István feleségeit is letartóztatták (Müller 2017: 196), Pozsony Endrénét szintén férje gazdasági ügyei miatt vették őrizetbe, ahonnan internálótáborba került. (8) A vádirat tartalmazta, hogy Simon Jolán Rákosi Mátyás Sztálinnak szánt leveléről tájékoztatta Pétert, ezzel pedig államtitkot sértett. Péter Gábor ezzel kapcsolatban 1956-ban úgy vélekedett, hogy házastársakként természetesen megbeszéltek bizonyos pártkérdéseket, de felesége tudta, hogy rendszeresen részt vesz a Politikai Bizottság ülésein, és nem közölt vele olyan információkat, amelyeket államtitoknak lehetne minősíteni. (1) Nem volt azonban törvényszerű, hogy csak a férfiak húzhatták magukkal feleségeiket. Szalkai János államvédelmi századost 1950. augusztus 14-én tartóztatták le azzal a váddal, hogy egy „jugoszláv ügynökkel” élt együtt, akinek minden bizonnyal információkat szolgáltatott ki, így ő is internálótáborban végezte. (6)

Simon Jolánt 1953-ban végül a társadalmi tulajdon ellen folytatólagosan elkövetett bűntettek miatt ítélték el, ugyanis Péter Gáborral meglehetősen fényűző körülmények között éltek a „siker” éveiben. Csapó Andor vallomása alapján az államvédelem „kasszájából” biztosítottak számukra házat, bútorokat, tüzelőanyagot. Továbbá a pazarlását is felrótták a vádiratban, mely szerint először szétverte a házuknál lévő medencét, hogy aztán máshogyan építsék újjá, ablakot építtetett oda, ahol nem volt, lecseréltette a kilincseket. A bíróság bűnösnek találta, és két és fél éves börtönbüntetést szabott ki rá, további három évre pedig eltiltotta a közügyek gyakorlásától. (1)

Simon Jolán mellett Pataki Ferencné, született Hajdu Erzsébet is a vádlottak padján állt az 1953. decemberi tárgyaláson, ő Péter Gábor szeretőjeként kapott helyet a perben. A szerető lét azért érdekes, mert több nő, például Sally Judit esetében is gyakorta felmerülő kérdés volt a munkatársaihoz fűződő személyes kapcsolata. *„Letartóztatásom után Pál [Ákos] és Princz [Gyula] hallgattak ki,*

akik a kihallgatást mindjárt olyan irányba terelték, ami csupán az erkölcsi életemre – nevezetesen arra szorított, hogy kivel és mikor volt szexuális kapcsolatom.” (4) – emlékezett vissza kihallgatására. A peranyagokban több esetben visszatérő elem a férfi-női viszony. Lemmer Klára² 1954-es kihallgatásakor szintén beszélt Csont Ferenchez fűződő kapcsolatáról (10), a Szűcs Ernő által foglalkoztatott hálózati személyekről készített összefoglaló alapján Szántó Zsuzsának³ Szűccsel volt viszonya. (9) Az információszerzéshez egyre több nő került 1945 után, a nemek szerinti megkülönböztetés azonban továbbra is jellemző volt. Egyes tartótisztek szívesen alkalmaztak női ügynököket, akikhez szexuálisan is közeledtek. (Pető 2020: 12–14) Sally, Lemmer és Szántó esetei is arról árulkodnak, hogy a vizsgálat során a kihallgatók előszeretettel élcelődtek a nők erkölcssein, férfiakkhoz kötődő kapcsolatain.

Szintén az illegális éveire nyúlik vissza Patakiné Péterrel való kapcsolata, Csapó Andor szavai alapján férje, Pataki Ferenc szabóüzletében ismerkedtek meg a harmincas évek közepén. A háború után Péter vitte be a Köztársaság téri pártközpontba, vele került az Andrásy út 60-ba is. Patakiné 1953 októberében tett vallomása alapján valóban a „kitartott szerető” képében jelenik meg, aki csupán az altábornagy személyes szolgálatára volt jelen. Részesült az ebből adódó kényelemből, mely során Péter Gábor „a magyar nép vagyónát bűnös módon pocskolta” (2), valójában azonban nem végzett tényleges munkát. E szerint 1939-ben kapcsolódott be az illegális kommunista mozgalomba, a háború után pedig Péter Gábor jóvoltából lett párttag és helyezkedhetett el az államvédelemnél. A titkárságon kapott munkát, 1948-tól főhadnagyi, 1952-től pedig századosi rangban, ennek ellenére a hivatalos munkában nem vett részt. Viszont a vezér biztosított számára házat – egészen pontosan többet is, félve attól, kiderül a közöttük lévő kapcsolat –, bútorokat, ékszereket, amelyek mind a hatóság által lefoglalt dolgokból származtak. Ezenkívül rendszeresen ellátták élelmiszerekkel is, a szintén a Péter-perben elítélt Máj László államvédelmi százados vallomása alapján Patakiné édesanyját is támogatta a hatóság. Az államvédelemnél végzett munkáját így nem is rótták fel számára az ítélelhozatal során, csupán a társadalmi tulajdon sérelmére folytatólagosan elkövetett bűntett miatt ítélték el.

---

² Tisztviselő, Csont Ferenc titkárnője, 1950-ben internálták, onnan csak 1953. szeptember 3-án szabadult. (10)

³ Történelemtanár, 1940-től az SZKP tagja, 1945-ben tért haza Moszkvából. Az összefoglaló alapján Szűcs egyik hálózati személye volt. Kémkedés gyanúja miatt 1952 februárjában őrizetbe vették és hat év börtönre ítélték, azonban kegyelmet kapott, és novemberben szabadlára helyezték. (9)

Indokként esetében ugyanaz szerepelt, mint Simon Jolánnál, az ő szerepét viszont súlyosabbnak értékelték, és négyévnyi börtönbüntetést szabtak ki rá, továbbá öt évre eltiltották a közügyektől. (2)

A „sokat látott” adminisztrátorok

A Rajk-per során létrejött „belügyi koncepció” része volt, hogy Szebenyi Endre belügyi államtitkár Rajk helyetteseként saját bizalmi hálózatot tartott fenn, melynek tagja volt Sally Judit is. Bíróság elé állítása a Szebenyi Endre és társai körül lezajlott per feltáratlan része. (Ötvös 2012: 91) Sally 1945-ben, 22 évesen került tisztviselelként az akkor még Politikai Rendészeti Osztály néven működő szervezetbe. (3) Mindössze három évig volt az állambiztonság munkatársa, 1948-ban ugyanis elbocsájtották állásából, elmondása szerint ez egyedülálló eset volt, és semmi indoklást nem adtak a számára, miért küldik el. (5) Az ellene felhozott vád alapján Szebenyi Endre bizalmasaként vett részt a Rajk által vezetett szervezkedésben. Megvádolták azzal, hogy segédkezett a „fasiszta személyek” szabadon engedésében, kommunistákat figyelt meg munkahelyén és rendszeresen jelentést írt róluk. (3) 1949. november 4-én a következőket ismerte el:

„1945. tavaszán ismerkedtem meg Szebenyivel, aki meglátta, hogy hozzá hasonló nagypolgári politikai beállítottságú vagyok, megbízott bennem, és elmondta, hogy sem a demokráciához, sem a Kommunista Párthoz őt semmisen fűzi. [...] .. először az internálási osztályra helyezett, azzal a feladattal, hogy támogassam az azóta disszidált vezetőnek Zilachy Lászlónak demokrácia ellenes tevékenységét.” (5)

Későbbi vallomásaiban arról tanúskodik, hogy valóban tett jelentéseket Szebenyi számára, ezek azonban arról szóltak, hogy vannak, akik „fasiszta személyeket” segítenek az osztályon. Ezen vallomásaiban mutatkozik meg „valódi” feladata is, amely az volt, hogy az internálási osztályon figyelje meg a régi, horthysta rendőrtisztek munkáját, konkrétan Mikes Iván és Gobi Ferenc volt rendőrszázadosokat. Állítása szerint néhány esetben adott át aktákat Szebenyinek, amikor észrevette, hogy Mikes a rendszer szempontjából nem megfelelő személyeknek nyújtott segítséget. Látható, hogy az újbóli tárgyalás során csökkenteni próbálta szerepét, hiszen feladatát „jelentéktelen leírói” jelzővel illette, amelyet Szűcs Ernő azért osztott rá, mert nem bízott benne, így a sajtórendészeti osztályon lapbetiltásokat, sajtószemlét kellett gépelnie. Az internálási, majd pedig a határrendészeti osztályon végzett tevékenységéről is hasonlóan vélekedett: titkárnői minőségben dolgozott, munkaköréből adódóan így nem lehetett befolyása az ellene felhozott vádakra. 1949. július 17-én vették őrizetbe, ekkor kezdődött

meg számára az a tortúra, mely végül beismerő vallomásának aláírásához és az ítélet meghozatalához vezetett. (3) Esetében a valódi indok is jelen van, bár nem tudott ténybeli adatokat szolgáltatni, feltehetően nem volt köze a vádakhoz, mégis internálták, mert túl sok embert ismert, túl sokat látott.

„Az indoklásban az szerepelt, hogy szoros kapcsolatot tartottam Szebenyivel és a Rajk féle összeesküvés több tagjával. Pál azzal bocsájtott el, hogy jóllehet bünt szerinte nem követtem el, mivel azonban túl sok embert ismertem a letartóztatottak közül, így a Rajk ügy hullámainak elcsitulásáig helyesebb ha „kivonnak” a forgalomból.” (4)

A bíróság végül valóban „kivonta a forgalomból”, az ellene felhozott hosszú bűnlajstrom alapján háromévi fegyházbüntetést kapott és tíz évre megfosztották a politikai jogaitól. (3)

Kémkedés

1949-ben megváltozott a nemzetközi helyzet, Jugoszlávia „különutas” igénye 1948. június 28-án az állam kizárásához vezetett. A Rajk-per egyik vonala a Jugoszláviának történő kémkedés jegyében zajlott, ez megjelenik több koncepció perben is. Baxant Olga 1947-ben Rajk közbenjárására került az Államvédelmi Osztályhoz külső munkatársukként, de viszonylag rövid ideig dolgozott ott, ugyanis 1948 augusztusában elbocsájtották. Ezt követően a MÁV-nál helyezkedett el segédmunkásként, közben pedig családot alapított Szalkai János államvédelmi századossal. 1950. augusztus 14-én mindkettőjüket letartóztatta az Államvédelmi Hatóság, Baxant Olgát azzal a váddal, hogy kémkedett Jugoszláviának, Szalkai pedig „jugoszláv ügynök” élettársa miatt került évekre internálótáborba.

Nem ez volt ugyanakkor az első eset, hogy az érintett hölgyet kémkedéssel vádolták: 1938. szeptember 19-én ítélte a bíróság 15 év börtönbüntetésre Jugoszláviának történő kémkedés miatt. Ekkor Olga mindössze 14 éves volt, az 1954. júniusi kihallgatási jegyzőkönyve alapján a nagybátyja vitte bele a kémkedési ügybe, ekkor az volt a feladata, hogy leveleket adjon fel a pécsi főpostán. (6) A Rajk-per során újból kémkedés gyanújával vették őrizetbe, a vádirat szerint dr. Bikár Szvetiszláv jugoszláv követségi alkalmazott szervezte be kémiszolgálatra, s megbízta, helyezkedjen el az államvédelemnél és derítse fel, kik dolgoznak a jugoszláv vonalon. Továbbá azt is feladatául adta, hogy a déli határ mentén szervezzen hálózatot a hírszerzők támogatására. Ezen iratok szerint az ő utasítására lépett kapcsolatba Szalkai János államvédelmi beosztottal is, hogy információkat szerezzen tőle. (7) Baxant Olga 1954. június 15-i kihallgatásán úgy emlékezett vissza, az eljárás alapját az ellene hozott

korábbi ítélet adta: „Megjegyezni kívánom, hogy az egész tárgyalás során végigvonult az, hogy mivel már 8-évet ültem a Jugoszlávoknak végzett kémkedés miatt, feltételezhető, hogy a felszabadulás után is tovább folytattam a Jugoszlávok részére hírszerző tevékenységemet.” Hiába bizonygatta ártatlanságát, végül 1951 májusában beismerő vallomása alapján a honvédelmi bíróság másodfokon is életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte, amiért kapcsolatban állt UDB-alkalmazottal és katonai titkokat képező adatokat osztott meg vele. (6)

Módszerek

1953 júniusában Rákosi Mátyást a Központi Vezetőség ülésén önkritikára kényszerítették, ekkor azt nyilatkozta: „Én vezettem az Államvédelmi Hatóságot. Ezzel kapcsolatosan beavatkoztam az ügyek vitelébe, beleszóltam abba, hogy kit tartóztassanak le, kit bántalmazzanak, kit hogyan ítéljenek el.” Az állambiztonság emberei a kihallgatások során előre megadott kérdéseket tettek fel, s minden eszközt bevetettek, hogy a Szovjetunió legfőbb ügyésze, A. J. Visinszkij által a „bizonyítékok királynőjének” tekintett beismerő vallomást valamilyen módon kicsikarják az őrizetesekből. „Ha mi azt akarjuk, azt is beismeri, hogy tegnap este Churchill-lel sétált a Margit-hídon” – vélekedett Péter Gábor az általa vezetett szervezet ténykedéséről. (Horváth 2015: 27–30)

A jelen esetben vizsgált négy nő perében is a beismerő vallomások döntöttek. Bizonyos, hogy az államvédelem emberei nem tettek különbséget aközött, hogy ezt egy férfi vagy egy nő esetében kell véghezvinni, és a terror legkegyetlenebb eszközeit vetették be az utóbbi nemmel szemben is. Fellelhető egyrészt a fizikai erőszak alábbi formája.

„... [...] az alapügy nyomozása során velem szemben lelki és testi kényszert alkalmaztak. Ez abban nyilvánult meg, hogy gumibottal vertek, éjjel-nappal kihallgattak, nem hagytak aludni, sokat kellett állnom, magán cellába zártak és így teljesen megtörték az ellenállásomat. Nagyon sokat fenyegettek, hogy kivégeznek, vagy hogy lezárnak a pincébe és ott meg is rohadhatok. Gyakran hivatkoztak a pártra és arra, hogy a párt kéri tőlem, hogy tegyek vallomást Szebenyi és mások ellen.” (5) – emlékezett vissza Sally Judit a vizsgálati fogság időszakára a perújrafelvétel során.

Ebből látható, hogy nem csupán a fizikai erőszak, a fenyegetés eszközét alkalmazták, de gyakorta hivatkoztak a párt kívánalmára is, s arra, hogy ezzel a pártot, a rendszert segítik. Simon Jolán szintén az akkori „légkörre” hivatkozott később, s arra panaszkodott, hogy hónapokig verték, bilincsből tartották. (1) 1954. január 14-én a

Katonai Felsőbírószágon tárgyalták az államvédelem vezetőjének ügyét. Péter az utolsó szó jogán elmondott beszédében utalt felesége megpróbáltatásaira: magára nézve a halálbüntetést is jogosnak tartotta, de kérte feleségének felmentését, aki nála „mindig keményebb, különb” nő volt, jelenleg viszont romlott testi és lelki állapotban van. (Müller 2017: 211)

A kémkedéssel vádolt Baxant Olgát egykori kihallgatója, Kovács László vallomása alapján gyermekével, családjával próbálták manipulálni a vizsgálat alatt, ugyanis Olga letartóztatása előtt bő másfél évvel, 1949 januárjában adott életet gyermekének. (6)

„Baxant Olgát 8-12 órás kihallgatáson bírtam rá „pszichológiai” módszerrel beismerő vallomás aláírására. Azt mondtam neki, hogy tudom, hogy régi kém, tudom, hogy az ÁVH-nak is dolgozott, ha beismerő vallomást tesz ismét számítunk munkájára, visszafordítjuk a jugoszlávok felé, s ilyen réven szabadlábra kerülhet. Ezen kívül megtudtam Baxant Olgától azt is, hogy gyermeke beteg, s ezt felhasználtam a vizsgálat érdekében. Azt mondtam, ha kiszabadul módja lesz a gyermekét gondozni. Ezek után Baxant Olga gondolkodási időt kért, s végül is beismerő vallomást tett. Ígéretemnek egyébként reális alapja nem volt, Baxant Olgát semmiképpen sem helyeztük volna szabadlábra.” (7)

Kovács László a beteg gyermekkel történő manipuláción túl tehát a szabadságot ígérte, az újbóli államvédelmi munka lehetőségét, amelyet Olga el is hitt. Az 1954. október 16-i tárgyaláson még hivatkozott is arra, hogy az ÁVH volt alkalmazottjaként tapasztalta, hogy presszió céljából aláírtak hamis tartalommal bíró jegyzőkönyveket bizonyos személyekkel. (7)

Felülvizsgálat?

1954 tavaszán érkezett a törvénytelen ségek felülvizsgálatának ideje. Ekkor indul meg a nagyobb koncepciók eljárások felülvizsgálata, ám ez a teljesség igénye nélkül történt: kizárólag a munkásmozgalmi perekre korlátozódott. A felelősség kérdését is érzékenyen kezelték ekkor, ugyanis ez nem érintette a legszűkebb hatalmi kört, a pártvezető, Rákosi Mátyás személyét semmiképp. (Müller 2017: 213–214) A jelenleg érintett négy nő esetében is erre az időszakra tehetőek a felülvizsgálatok, 1954 és 1956 közé. Közös pont bennük, hogy mind a hárman – Patakinét leszámítva, ő ugyanis nem részesül a felülvizsgálat kegyeiben – az akkori állapotokra hivatkoztak, a kényszer eszközeire, akkori vallomásaik hamisságát hangsúlyozták.

Simon Jolán nem töltötte le kiszabott büntetését, ugyanis az 1953/11-es közkegyelmi törvényerejű rendelet értelmében büntetésének

egyharmadával csökkentették a letöltendő idejét, így egy év és nyolc hónap után kiszabadult. (Müller 2017: 209) Szabadulása után felülvizsgálatot kért, végül bűncselekmény hiányában felmentették a vádpontok alól. (1) Pataki Ferencné sorsa másként alakult, bár 1956-ban már ő is szabadlábon volt (Baráth 1999: 98) – feltehetően a közkegyelmi rendeletnek köszönhetően, ügyét nem vették újra elő. Ugyan jogtalanak tartotta az ítéletet, hiába kért perújítást, azt 1957. május 13-án elutasították, továbbra is fenntartották azt az álláspontot, hogy a társadalmi tulajdon ellen bűnöket követett el. (2) Valószínűleg többre értékelték a szerepét Simon Jolán személyénél, hiszen hasonló vádakkal álltak a bíróság elé, Péter „szeretőjét” végül mégsem mentesítették a büntetett előélet hátrányai alól.

Sally Judit büntetését letöltve 1953 augusztusában szabadult ki. Két évvel később, 1955. augusztusban folytatták perújítási tárgyalását, mely során bűncselekmény hiányában felmentették minden ellene felhozott vádpont alól. (3) Ennek során szólalt meg Bárd Károly, akinek vallomásaiban – melyet, lévén egykor kihallgatója volt, érdemes fenntartással kezelni – az szerepel, úgy hitte, csupán prevencióból internálták, de maga az ítélet őt is meglepte. (4)

Baxant Olga 1954-ben, perújrafelvétele idején a sátorlajújhelyi végrehajtóintézményben töltötte kiszabott életfogytiglani börtönbüntetését. A jugoszláv kémkedés tényét csupán beismerő vallomása bizonyította, melyet a későbbiekben kevésnek ítélték az ítélet meghozatalához. Azt azonban nem tudták bebizonyítani, hogy Olga nem kémkedett, a bíróság ekkor is úgy ítélte meg, hogy gyanúsítható hűtlenséggel. Egykori kihallgatója, Kovács László meg is jegyezte, hogy „*Baxant Olga egyébként a mai véleményem szerint is kém. [...] Ilyen trükknek, mint amilyen az én ígéretem⁴ volt, csak is hivatásos kém „dőlhet” be, aki tud kétfelé irányuló munka létezéséről.*” A legfőbb ügyész így kérte felmentését, mely szerint „*...a puszta gyanú, vagy a vádlott szavahihetőségében való kételkedés önmagában a bűnösség megállapításának alapját nem képezheti.*” 1954 októberében végül döntöttek, és bizonyíték hiányában felmentik büntetése alól. Ám nemcsak a Rajk-ügyhöz kapcsolódó kémkedése került terítékre a bíróságon, hanem a „gyermekkori bűnei” is: kimondták, hogy nem volt tisztában azzal, hogy bűncselekményt követett el, csak nagybátyja megtévesztése miatt került bele ebbe az ügybe. Érvelésük a kommunista igazságszolgáltatás ismérvei alapján álszentnek tűnhet, hiszen a „fasiszta bíróság kegyetlenségét” hangsúlyozták, amely nem vette figyelembe védekezését, és azt, hogy „*milyen rendkívüli rombolást*

---

⁴ Kovács László azt ajánlotta fel számára, hogy amennyiben aláírja a beismerő vallomást, szabadlábra kerül, és visszahelyezik az államvédelemhez, így nem Jugoszláviát, hanem az ÁVH-t segítheti továbbiakban a munkájával.

idézhet elő egy olyan súlyos szabadságvesztés büntetés a fiatal lány lelkivilágában.” (7)

Bibliográfia

Forrásjegyzék

- (1) ÁBTL 2.1 – VI/13 (V-150250) Péter Gáborné
- (2) ÁBTL 2.1. – VI/12 (V-150247) Pataki Ferencné
- (3) ÁBTL 2.1. – 2.1. – I/10 (V-142711) Sally Judit (Rajk László és társai)
- (4) ÁBTL 2.1. – 2.1. – I/10-a (V-142711/1) Sally Judit (Rajk László és társai)
- (5) ÁBTL 2.1. – 2.1. – I/13-a (V-14275/1) Sally Judit és Villányi Ernő (Rajk László és társai)
- (6) ÁBTL 2.1. – 2.1. – I/68 (V-142784) Baxant Olga
- (7) ÁBTL 2.1. – 2.1. – I/68-a (V-142784/1) Baxant Olga
- (8) ÁBTL 2.1. – V/31 (V-150295) Pozsony Endréné
- (9) ÁBTL 2.1. – 2.1. – IX/61 Feljegyzések Szűcs Ernő volt áv. ezredes által foglalkoztatott hálózati személyekről
- (10) ÁBTL 2.1. – V/5 (V-150237) Csont Ferenc
- (11) ÁBTL 2.8.1. BM Központi Fogyték – 6657 Wágner Anna

Irodalomjegyzék

Baráth Magdolna. – A Belügyminisztérium „megtisztítása” a volt ÁVH-soktól, 1956-1962. In *Évkönyv VII.* szerk: Ständeisky Éva, Rainer M. János, 95–108. Budapest: 1956-os Intézet, 1999.

Horváth Attila. *Koncepciók perек a szovjet típusú diktatúrában.* Rubicon 2015/10. 26–33.

Müller Rolf. *Az erőszak neve: Péter Gábor.* Bp. Jaffa, 2017.

Ötvös István. *Koncepcióváltások. A Rajk-per katonai vonala.* Attraktor. Máriabesnyő-Gödöllő. 2012.

Pető Andrea. *Láthatatlan elkövetők: Nők a magyarországi nyilasmozgalomban.* Bp.: Jaffa, 2019.

Pető Andrea. – A hidegháború hírszerzése a társadalmi nemek szempontjából. In *Ügynökhistóriák a Lajtán innen és túl. Hírszerzéstörténeti tanulmányok - Közelmúltunk hagyatéka.* szerk: Baráth Magdolna, Székér Nóra, 11–24. Budapest-Pécs, 2020.

Székér Nóra. *A magyar közösség története.* PhD-értekezés, PPKE BTK 2009., <https://mek.oszk.hu/08400/08480/08480.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. 04. 23.)